

บทเพลงธรรมะสื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเถรวาทในสังคมไทยร่วมสมัย

Dhamma Songs as a Medium for the Propagation of Theravada Buddhism in Contemporary Thai Society

¹ปารจรีย์ ปรมัตถ์เศรษฐ์ ²พระภิกษุชรัสุนทร วิ. (กิตติเชษฐ์ เปรมสกุล)

และ³พระมหาขวัญชัย กิตติเมธี

¹Parajaree Poramataseth, ²PhraBhavanavajirasundon Vi. (Kittiched Premsakul)

and³Phramaha Khwanchai Kittimedhi

^{1,2,3}คณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

^{1,2,3}Faculty of Buddhism, Mahachulalongkornrajavidyalaya University.

¹Corresponding Author's Email: Paraja.por@gmail.com

Received: February 23, 2025; **Revised:** August 22, 2025; **Accepted:** August 23, 2025

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาแนวคิดเรื่องการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเถรวาทในด้านการสื่อสารหลักธรรม โดยบูรณาการกับศาสตร์การทำเพลงที่ประกอบด้วยเนื้อร้องและทำนองดนตรีที่สอดคล้องกับหลักธรรมในพระพุทธศาสนา เพื่อนำมาใช้เป็นสื่อการเผยแผ่หลักธรรมให้เข้าถึงประชาชนในสังคมไทยร่วมสมัย และทำให้เข้าใจหลักธรรมได้ง่ายขึ้น ปัจจุบันการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเผชิญกับความท้าทายจากการเปลี่ยนแปลงทางสังคม วัฒนธรรม และเทคโนโลยีอย่างรวดเร็ว บทเพลงธรรมะจึงถูกนำมาใช้เพื่อสร้างสรรค์ผลงานทางศาสนาเข้ากับองค์ประกอบดนตรี ช่วยเสริมสร้างศรัทธา แรงจูงใจ และความสนใจในการเรียนรู้ธรรมะให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตของผู้ฟังทุกกลุ่มทุกวัย บทเพลงธรรมะนั้นนับเป็นเครื่องมือสำคัญเครื่องมือหนึ่งที่มีประสิทธิภาพในการหล่อหลอมและการแสดงออกทางความเชื่อ ศาสนา สังคม และอารมณ์ของมนุษย์ อีกทั้งยังสามารถแทนที่เพลงประโลมโลกที่ทำให้คนหลงทางจากหลักธรรม เนื้อเพลงใช้ภาษาที่เข้าใจง่ายแต่มีสุนทรียภาพ พร้อมคำสัมผัส ท่วงทำนอง และการขับร้องที่สอดคล้องกับความหมายของหลักธรรม เนื้อหาในบทเพลงร้อยเรียงเรื่องราวทางพุทธศาสนาและหลักธรรม ทำให้ผู้ฟังเข้าใจและพิจารณาความหมายได้อย่างชัดเจน การถ่ายทอดธรรมะในรูปแบบนี้ช่วยส่งเสริมการเรียนรู้ได้อย่างยั่งยืน และสอดคล้องกับหลักอนุโลมเทศนาที่มุ่งสื่อสารธรรมะให้เหมาะสมกับผู้ฟังในยุคสมัยปัจจุบัน

คำสำคัญ: บทเพลงธรรมะ; สื่อการเผยแผ่; สังคมไทยร่วมสมัย; การสื่อสารทางศาสนา; อนุโลมเทศนา

Abstract

This article entitled to study the propagation of Theravada Buddhism through Dhamma communication integrated with the art of songwriting. Lyrics and melodies are composed in harmony with Buddhist principles, serving as an effective medium to convey the Dhamma to people in contemporary Thai society and enhance their understanding of Buddhist teachings. In the current era, the dissemination of Buddhist faces challenges from rapid social, cultural and technological changes. Dhamma songs have thus emerged as a creative medium that blends religious and doctrinal content with musical arrangements appropriate to the lyrical themes. This integration strengthens faith, inspires interest in Dhamma study, and resonates with audiences of all ages and social backgrounds. Dhamma songs are an alternative to worldly music that may divert individuals from the path toward liberation. The lyrics employ simple yet aesthetically refined language, incorporating rhyme, melody, and vocals that reflect the intended meaning of the teachings. Stories embedded in Buddhist principles allow listeners to clearly understand events and Dhamma concepts while encouraging reflection. This form of musical communication fosters sustainable learning and aligns with the principle of Anuloma Thetana (adaptive preaching), which emphasizes presenting the Dhamma in ways that suit the audience. By Bridging tradition and contemporary culture, Dhamma songs serve as a dynamic channel for engaging the public with Buddhist values in an accessible, meaningful, and enduring manner.

Keywords: Dhamma Songs; Buddhism Propagation; Contemporary Thai Society; Religious Communication; Anuloma Thetana

บทนำ

พระพุทธศาสนาเถรวาทเป็นศาสนาที่มีบทบาทสำคัญต่อวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของสังคมไทยมา ยาวนานโดยมีวัดเป็นศูนย์กลางการศึกษา มีพระสงฆ์เป็นผู้ถ่ายทอดความรู้ความเข้าใจและให้คำแนะนำ แนวทางปฏิบัติตามหลักธรรมคำสอน พระสงฆ์จึงเป็นพุทธบริษัทที่สำคัญและเป็นผู้สืบทอดพระพุทธศาสนาใน ฐานะผู้ปฏิบัติตามพระธรรมวินัย ในบริบทของสังคมไทยร่วมสมัย การเผยแผ่พระพุทธศาสนาต้องเผชิญกับ ความท้าทายที่หลากหลาย ท่ามกลางการแข่งขันต่อสู้ในการดำเนินชีวิต กระแสโลกาภิวัตน์ เทคโนโลยีดิจิทัล และสื่อบันเทิงสมัยใหม่ การสื่อสารพระธรรมคำสอนในรูปแบบดั้งเดิม อาทิ การแสดงธรรมเทศนา การฟัง พระสูตร หรือการศึกษาคัมภีร์ในวัด การเทศนาด้วยภาษายากและรูปแบบดั้งเดิมอาจไม่ดึงดูดใจให้เยาวชนหรือคน ในสังคมปัจจุบันสนใจ เข้าใจในธรรมะได้

ในสมัยพุทธกาลนั้นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงให้ความสำคัญกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนาและทรงเผยแผ่ด้วยพระองค์เองและมอบหน้าที่ให้พระสาวกแต่ละรูปได้ทำการเผยแผ่วัตถุประสงค์คือเพื่อประโยชน์สุขแก่สัตว์โลก หมายถึงเพื่อให้สัตว์โลกพ้นจากความทุกข์ที่มีอยู่ในโลก ทุกข์ที่เกิดจากกิเลส ตัณหา อุปาทาน สังขารปรุงแต่งที่มันฝังอยู่ในคนทั้งหลาย ดังพระพุทธพจน์ที่ว่า “จรถ ภิกขุเว จาริกิ พุทฺชนหิตาย พุทฺชนสุขาย โลกานุกมปาย อตถาย หิตาย สุขาย เทวมนุสสานิ เทเสถ ภิกขุเว ธมฺมิ อาทิกถยาณิ มชฺเฌกถยสณิ ปริโยสานกถยาณิ” “ดูก่อนภิกษุทั้งหลายพวกเธอจงเที่ยวจาริกไปเพื่อประโยชน์และความสุขของชนหมู่มากเพื่ออนุเคราะห์โลกเพื่อประโยชน์เกื้อกูลและความสุขแก่พวกทวยเทพและมนุษย์อย่าไปโดยทางเดียวกันสองรูปจงแสดงธรรมมีความงามในเบื้องต้นมีความงามในท่ามกลางและความงามในที่สุด จงประกาศพรหมจรรย์พร้อมทั้งอรรถและพยัญชนะบริสุทธิ์บริบูรณ์ครบถ้วน (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: วิ.ม. (ไทย); 4/32/40) เป็นนโยบายของการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ให้แพร่หลายไปสู่โลก ทั้งโลกมนุษย์ และโลกเทวดา (พระครูปลัดชาลิน กตปุญโญ และ พระครูวินัยธรมานะ หิริธมฺโม, 2565)

ในสมัยพุทธกาลการเผยแผ่พระพุทธศาสนาใช้วิธีสืบทอดคำสอนโดยการบอกต่อหรือเรียกในภาษาบาลีว่า “มุขปาฐะ” คือการแนะนำ พรา่ำสอน บอกต่อกันมาจนถึงปัจจุบัน การเผยแผ่คำสอนของพระพุทธเจ้าถือเป็นภารกิจสำคัญในการธำรงรักษาและสืบทอดพระพุทธศาสนาให้คงอยู่คู่สังคม การสื่อสารพระธรรมจึงต้องอาศัยวิธีการที่เหมาะสมกับยุคสมัย เพื่อให้หลักธรรมสามารถเข้าถึงผู้คนได้อย่างมีประสิทธิภาพ การธำรงรักษาและสืบทอดพระพุทธศาสนาโดยใช้วิธีการที่เหมาะสมกับยุคสมัยและแนวคิดที่คนในสังคมปัจจุบันเข้าใจได้ (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 2555) ในบริบทดังกล่าว “บทเพลงธรรมะ” เป็นหนึ่งในสื่อสร้างสรรค์ที่น่าสนใจเนื่องจากการบูรณาการสาระทางพระพุทธศาสนากับศิลปะดนตรี ผ่านเนื้อร้องที่มีความหมายสอดคล้องกับหลักธรรมและท่วงทำนองที่จูงใจผู้ฟังเพลงให้สามารถเข้าถึงอารมณ์ ความรู้สึก ความเข้าใจ ความทรงจำของผู้คนได้อย่างลึกซึ้ง จึงเป็น “สื่อการเผยแผ่” ที่มีศักยภาพ ที่ไม่เพียงถ่ายทอดเนื้อหาธรรมะ แต่ยังสร้างแรงบันดาลใจและกระตุ้นให้เกิดการปฏิบัติจริงในชีวิตประจำวัน

แนวคิดเรื่องบทเพลงธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท

การปรับเปลี่ยนรูปแบบและวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาแบบดั้งเดิมให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตของคนไทยในปัจจุบันเป็นแรงจูงใจในการศึกษาเรื่อง “บทเพลงธรรมะในฐานะสื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในสังคมไทยร่วมสมัย” โดยนำเสนอ 1) แนวคิดและบทบาทของบทเพลงธรรมะในฐานะสื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเถรวาทในสังคมไทยร่วมสมัย 2) วิเคราะห์ความสำคัญของการปรับวิธีการสื่อสารให้เหมาะสมสอดคล้องกับบริบทสังคมปัจจุบันตามหลัก “อนุโลมเทศนา” 3) พิจารณาศักยภาพของบทเพลงธรรมะในการสื่อสารธรรมที่ “มีการเชื่อมโยง” ระหว่างธรรมะกับชีวิตจริงของผู้รับสารว่าธรรมะที่พระพุทธเจ้าตรัสรู้แล้วนั้นมีความเกี่ยวพัน สนับสนุนวิถีชีวิตของผู้คนในยุคปัจจุบันอย่างไร โดยตระหนักถึงความสำคัญในการจัดการเรียนรู้ การปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม และปฏิบัติตามคำสอนให้สอดคล้องกับแนวทางพัฒนาประเทศในปัจจุบัน ผ่านการเรียนรู้ การสอนที่มีความยืดหยุ่น สร้างสรรค์ ทำทาย ไม่มีข้อจำกัดเรื่องผู้สอน เวลา และ

สถานที่ ทั้งในด้านภาษา รูปแบบสื่อ และความสนใจส่วนบุคคล เป็นทางเลือกหนึ่งที่ช่วยสื่อสารให้ธรรมะเข้าถึงจิตใจผู้ฟังได้ง่าย กว้างไกล และลึกซึ้งยิ่งขึ้น อันเป็นแนวทางหนึ่งที่สามารถสนับสนุนสืบสานการเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้คงอยู่และมีความหมายต่อสังคมสืบไป

ความหมายบทเพลงธรรมะ

บทเพลงธรรมะหรือธรรมคีตะ คือบทเพลงที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับหลักธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนาอันมีจุดประสงค์เพื่อเผยแผ่ธรรมะและส่งเสริมการปฏิบัติธรรมในรูปแบบที่เข้าถึงง่ายผ่านทางเสียงดนตรีและการขับร้องบทเพลงที่มีเนื้อเพลงเป็นข้อธรรมคำสอนรวมกันจึงหมายถึงบทเพลงธรรมะหรือธรรมคีตะ การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในสมัยพุทธกาลพลัดสู่ประเทศไทย พลวัตแห่งการปรับตัวตามบริบทสังคมยุคศตวรรษที่ 21 พุทธศาสนาในประเทศไทยได้พัฒนาไปตามบริบทสังคมและเทคโนโลยียุคใหม่ พระพุทธศาสนาไม่ควรเน้นเพียงการสอนธรรมะในรูปแบบนามธรรมหรือแนววิชาการเท่านั้น หากต้องนำธรรมะออกจากตำรา และเชื่อมโยงเข้ากับการใช้ชีวิตในสังคม (สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตฺโต))

เมื่อพิจารณาร่วมกับแนวทางการเผยแผ่ธรรมะผ่านบทเพลงในปัจจุบัน เห็นได้ว่าแนวคิดนี้สามารถรองรับการใช้สื่อธรรมะอย่างสร้างสรรค์เพื่อจรรโลงจิตใจ และสร้างคุณธรรมในวิถีชีวิตแก่ประชาชนได้ ธรรมคีตะเป็นสื่อประเภทหนึ่งในการเผยแผ่ธรรมะในรูปแบบศิลปะเพื่อสร้างความเข้าใจและจรรโลงใจคนฟัง ช่วยในการส่งเสริมให้พุทธศาสนิกชนสนใจฟังธรรมและปฏิบัติธรรมในรูปแบบที่เข้าถึงง่ายผ่านบทเพลงที่เหมาะสมกับรูปแบบการใช้ชีวิตของผู้คนยุคสมัยปัจจุบันและอนุรักษ์สืบทอดพระพุทธศาสนาจากการเสื่อมถอย เป็นการสร้างแรงจูงใจแก่ผู้ฟังบทเพลงได้พิจารณาธรรมะจากการฟังเพลงธรรมคีตะและพิจารณาธรรมที่สื่อสารผ่านบทเพลง ก่อให้เกิดจิตสงบ มีสติ สมาธิ เกิดความสนใจนำสู่ความรู้ เข้าใจ สามารถพิจารณาธรรมที่เกิดกับกายกับใจตนสู่ปัญญาธรรมง่ายขึ้นรวดเร็วขึ้น เกิดการพัฒนาทั้ง 3 ด้านคือไตรสิกขา คือผู้ฟังธรรมคีตะได้พิจารณาธรรมผ่านบทเพลง ได้พัฒนาความประพฤติ (ศีล) จิตใจ (สมาธิ) และปัญญา (ปัญญาสิกขา) ทั้ง 3 ด้านไปพร้อมๆกัน (พระมหาณรงค์ จิตตโสภโณ, 2547)

อีกทั้งบทเพลงธรรมะเป็นบทเพลงที่ถ่ายทอดหลักธรรมเชิญชวนให้คนฟังเปิดใจรับฟังอย่างตั้งใจด้วยสติสัมปชัญญะ พิจารณาสาระธรรมที่แฝงอยู่ในเนื้อเพลง เกิดความรู้ความเข้าใจใฝ่ธรรมะ มีเจตนาฟังเพื่อศึกษา ไม่ใช่ฟังแค่เพลินอารมณ์ นับเป็น “สุตมยปัญญา” ได้ ตามหลักใน (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: อ.เอกก.(ไทย); 1/50/206) ที่ว่า ภิกษุทั้งหลาย “ปัญญา 3” กล่าวคือปัญญามี 3 ระดับ ได้แก่ สุตมยปัญญา จินตามยปัญญา และภาวนามยปัญญา อรรถกถาได้ขยายความเพิ่มว่า สุตมยปัญญาหมายถึง “การได้สดับพระธรรมเทศนาหรือคำสอนของบัณฑิตทั้งหลาย” ดังนั้น หากบทเพลงธรรมคีตะมีเนื้อหาธรรมะที่ถูกต้อง และผู้ฟังตั้งใจฟังเพื่อเข้าใจธรรมะ เพลงธรรมย่อมเป็นสื่อแห่งสุตตะ และอาจก่อให้เกิดสุตมยปัญญาโดยสมบูรณ์ บทเพลงธรรมะเป็นสื่อธรรมที่ประยุกต์ศิลปะทางเสียงเข้ากับหลักธรรมคำสอนอย่างกลมกลืน เกิดเป็นเครื่องมือสำคัญในการถ่ายทอดคุณธรรมให้กับประชาชนในวงกว้าง โดยเฉพาะในกลุ่มเยาวชนที่อาจเข้าไม่ถึงการฟังธรรมแบบดั้งเดิม จึงนับเป็นสื่อสร้างสรรค์ที่สามารถเข้าถึงประชาชนได้ง่าย ลึกซึ้ง และยั่งยืน

สอดคล้องกับหลักคำสอนของพระพุทธศาสนาว่า “ไตรสิกขา” อันประกอบด้วย ศีล สมาธิ และ ปัญญา การเรียนรู้ธรรมะผ่านบทเพลงธรรม เป็นรูปแบบหนึ่งของการประยุกต์ “ไตรสิกขา” ในชีวิตประจำวัน โดย เพลงธรรมเป็นสื่อ ที่ช่วยให้ผู้ฟังเริ่มจากการฝึกวาจา (ศีล) มีจิตสงบ (สมาธิ) และต่อยอดไปสู่ความเข้าใจ ธรรม (ปัญญา) ได้ครบวงจรไตรสิกขา สอดคล้องกับการเรียนรู้ธรรมะผ่านบทเพลงธรรมได้อย่างมีนัยยะ โดย 1) ศีล (การฝึกกาย วาจา ใจ ให้เรียบร้อย) บทเพลงธรรมมักมีถ้อยคำให้ประพฤติดี ละเว้นสิ่งที่ผิด และย้ำ ความสำคัญของการรักษาศีล เตือนใจเรื่องความเมตตา ความกตัญญู ความซื่อสัตย์ เมื่อผู้ฟังได้ฟังหรือขับร้อง ย่อมซึมซับ เป็นการฝึกวาจาและกายให้อยู่ในกรอบศีลธรรม 2) สมาธิ (การฝึกจิตให้ตั้งมั่น) เสียงดนตรีที่ไพเราะ และท่วงทำนองที่สงบช่วยให้ผู้ฟังมีจิตใจเย็นลง เกิดสมาธิระหว่างการฟังหรือการขับร้องเพลงธรรม บทเพลงจึง ทำหน้าที่คล้าย “พาหนะ” ที่นำใจให้เข้าสู่ความสงบ และเป็นวิธีการเบื้องต้นให้ผู้ฟังเข้าสู่การภาวนา 3) ปัญญา (การเห็นความจริงตามธรรม) เนื้อหาเพลงธรรมมักถ่ายทอดหลักธรรม เช่น อริยสัจ 4 ไตรลักษณ์ หรือความไม่เที่ยง ผ่านภาษาที่เข้าใจง่าย ฟังซ้ำไม่เบื่อ ทำให้ผู้ฟังเกิดซาบซึ้งใจในบทเพลง เกิดศรัทธา เกิดการใคร่ครวญ เรียนรู้ จนเกิดปัญญาลึกซึ้งในธรรม

ลักษณะและประเภทของบทเพลงธรรมะ

1. ลักษณะเพลงอธิบายธรรมะ การศึกษาบทเพลงที่มีเนื้อหาธรรมชัดเจน สามารถวิเคราะห์การ เชื่อมโยงระหว่างธรรมะกับอารมณ์และความรู้สึกผู้ฟังผ่านภาษาที่เป็นมิตร ทำให้ผู้ฟังเข้าใจเรื่องราวเหตุการณ์ ต่างๆ หลักธรรมผ่านการถ่ายทอดจากบทเพลงธรรมะได้เป็นอย่างดี ในสังคมไทยร่วมสมัย พฤติกรรมการรับรู้ ข้อมูลข่าวสารของผู้คนมีแนวโน้มเปลี่ยนแปลงไปตามบริบทของเทคโนโลยีและวัฒนธรรม ผู้คนโดยเฉพาะกลุ่ม เยาวชนคนรุ่นใหม่และคนวัยทำงาน มักใช้สื่อต่างๆในรูปแบบที่กระชับ รวดเร็ว เข้าถึงง่าย หากรูปแบบการเผยแพร่พระพุทธศาสนายังเป็นแบบดั้งเดิม อาทิการแสดงธรรมเทศนา การฟังธรรมการสนทนาธรรมต้องไปที่วัด หรือการศึกษาพระไตรปิฎกในวัด ย่อมได้รับความสนใจน้อยลง และรูปแบบดั้งเดิมนี้มีข้อจำกัดหลายประการใน การเข้าถึงประชาชนผู้ฟัง ด้วยเหตุปัจจัยดังกล่าวผู้เผยแผ่ธรรมะในปัจจุบันจึงมีความจำเป็นต้องพัฒนารูปแบบ การสื่อสารธรรมะให้สอดคล้องกับพฤติกรรมผู้รับสาร (อรทัย ประเสริฐสิน, 2557)

2. ลักษณะเพลงธรรมอิงบุคคล หมายถึง เพลงธรรมะที่ใช้ “บุคคล” เป็นศูนย์กลางในการเล่าเรื่อง ถ่ายทอด เพื่อสื่อหลักธรรม โดยมักนำชีวิตจริงของบุคคลที่มีอยู่จริง เหตุการณ์ และคุณธรรมมาเป็นเนื้อหาหลัก เป็นตัวช่วยให้ผู้ฟังเข้าถึงง่าย เห็นภาพชัดเจนเกิดการเรียนรู้ และเกิดแรงบันดาลใจที่จะปฏิบัติตาม

3. ลักษณะสำคัญของบทเพลงธรรม 1) เนื้อหาหลักของบทเพลงกล่าวถึงพระพุทธเจ้า พระอรหันต์ ครูบาอาจารย์ หรือบุคคลผู้มีคุณธรรม เช่น เพลง “พระพุทธเจ้า” ถ่ายทอดพระพุทธประวัติและพระเมตตาของ พระพุทธเจ้า 2) เนื้อเพลงบอกเล่าคุณธรรม เช่น ความเพียร ความเมตตา ความเสียสละ ของบุคคล เช่น เพลง “แม่” เพื่อยกบุคคลคือมารดาเป็นศูนย์กลางในการสอนหลักธรรมเรื่องความกตัญญู 3) เชื่อมโยงสู่หลักธรรม คือไม่เพียงเล่าเรื่องบุคคล แต่เชื่อมโยงเข้าสู่หลักธรรม เช่น เพลง “ครูบาอาจารย์” กล่าวถึงพระเถระหรือครู

ผู้อบรมสอนสังฆธรรมะ เชื่อมโยงกับความเคารพและความเพียร 4) มุ่งให้ผู้ฟังเกิดแรงศรัทธา เพื่อให้ผู้ฟังนำคุณธรรมของบุคคลนั้นมาเป็นแบบอย่างในการดำเนินชีวิต

ผู้เขียนจึงมีแรงจูงใจในการศึกษาคุณค่าประโยชน์ของการใช้เพลงธรรมในฐานะเป็นเครื่องมือในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ทั้งนี้เพื่อให้เข้าใจบทบาทของบทเพลงธรรมะในการเชื่อมโยงหลักธรรมกับชีวิตของผู้ฟัง เพื่อส่งเสริมสนับสนุนประชาชนให้สนใจศึกษาธรรมผ่านการฟังบทเพลงธรรมะ ซึ่งประชาชนสามารถเข้าถึงธรรมโดยเข้าถึงบทเพลงธรรมะได้สะดวกทุกที่ทุกเวลา

คุณค่าของบทเพลงธรรมะ

1. คุณค่าทางสังคม ประวัติศาสตร์มนุษยชาติกับบทเพลงมีความเชื่อมโยงกันอย่างลึกซึ้งมาตั้งแต่ยุคโบราณ บทเพลงถือกำเนิดขึ้นมาพร้อมกับสังคมมนุษย์ มีที่มาจากมนุษย์และเป็นผลงานที่สร้างสรรค์โดยฝีมือมนุษย์ทั้งสิ้น บทเพลงมีความหมายรวมถึงดนตรีและการขับร้องถือกำเนิดขึ้นมาพร้อมกับสังคมมนุษย์ ศิลปะที่แพร่หลายทั่วไปในสังคมมีความหมายรวมถึงดนตรีและการขับร้อง สิ่งที่ปรากฏในบทเพลง เช่น ภาษาที่ใช้ ล้วนสะท้อนลักษณะทางสังคมและจิตวิญญาณของผู้ฟังได้ วรรณกรรมเพลงลูกทุ่งชี้ให้เห็นว่า การสื่อสารผ่านบทเพลงเป็นวิธีที่สะท้อนวิถีชีวิตมนุษย์และค่านิยมของประชาชนอย่างเข้าถึงง่าย (จินตนา ดำรงค์เลิศ, 2533) เมื่อนำหลักการวิเคราะห์เดียวกันมาใช้กับบทเพลงธรรมะ พบว่าบทเพลงธรรมะมีบทบาทในการเชื่อมโยงธรรมะกับชีวิตจริงของผู้คนผู้ฟังยุคใหม่อย่างไร ทั้งในภาษา อารมณ์ และบทเรียนเชิงคุณธรรม ดังนั้น เมื่อนำมาประยุกต์กับบทเพลงธรรมะสามารถช่วยให้ประชาชนได้เข้าถึงการฟังธรรมะด้วยภาษาที่เข้าใจและจดจำง่ายขึ้น

สำหรับการเผยแผ่เพื่อปกป้องสืบทอดพระพุทธศาสนาผ่านบทเพลงธรรมะ หมายถึงการใช้เพลงหรือดนตรีเป็นสื่อในการถ่ายทอดคำสอนของพระพุทธเจ้า พิจารณาจากคำภีร์ที่ใช้บัญญัติเรียก คีตะ แปลว่า ขับร้อง ร้องเพลง สวด อีกกลุ่มหนึ่งเป็นค่านามแท้คือ คีติ แปลว่า เพลง การขับร้อง การร้องเพลง และก็แปลว่า คำสวด การสวด แล้วคำตรงสำหรับการสวดและการร้องเพลงคือ คายนะ อนึ่ง บทเพลงมี 2 จำพวก คือพวกหนึ่งมีบทเพลงที่มุ่งความสงบ ความดีงาม ที่เร้ากุศล ปลุกจิตเตือนใจให้เกิดความรัก มีเมตตา ใฝ่ปรารถนาจะช่วยเหลือกันเสริมศรัทธา เกิดความได้คิดหรือคิดได้ เจริญปัญญา หรือโน้มใจให้สงบเย็นปลอดโปร่งผ่อนคลาย เพลงบางบทมีเนื้อหาหมายของชีวิตในทางที่ติงาม หรือชวนให้คิดในทางที่ติงาม โดยมาผสมกับธรรม ถึงแม้ว่ายังมีความคิดปรารถนาในเชิงงาม แต่ผูกโยงไว้กับความติงาม ชวนจิตจูงใจให้นึกถึงธรรม นึกถึงคำสอนของพระพุทธเจ้า

2. คุณค่าทางศีลธรรม พระพุทธศาสนาได้เผยแผ่หลักคำสอนผ่านเนื้อหาหลักธรรมที่ปรากฏในพระไตรปิฎก มีข้อความส่วนหนึ่งที่ระบุถึงการใช้ภาษาในลักษณะของบทเพลงเพื่อเป็นการเผยแผ่หลักธรรม สอดคล้องกับงานวิจัยของพระมหาสาคร สิริปัญญา (2562) ที่ว่า เมื่อพระพุทธศาสนาได้เผยแผ่หลักธรรมเข้ามาในประเทศไทยโดยรูปแบบต่างๆ ซึ่งมาจากหลักคำสอนโดยตรง หรืออาจสอดแทรกคุณธรรม ศีลธรรมเข้ามาในวรรณกรรมชาวบ้านหรือแม้แต่บทเพลงพื้นบ้านต่างๆ เช่นบทเพลงพื้นบ้านที่ว่าด้วยหลักคำสอน ศรัทธา และความเชื่อ เช่น ความเชื่อเรื่องกรรม บาป บุญ เป็นต้น การเข้าถึงข้อธรรมคำสอนผ่านบทเพลง เช่น บทเพลง

พื้นบ้าน บทเพลงร่วมสมัย ก็เป็นส่วนหนึ่งที่สามารถนำสาระพุทธธรรมแทรกอยู่ในเนื้อเพลง ดนตรีและบทเพลงนั้นเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมของมนุษยชาติ และมีการสืบสานต่อกันมาไม่ขาดสาย ซึ่งอาจได้รับแรงบันดาลใจจากสิ่งแวดล้อมต่างๆ เช่น ต้นไม้ ดอกไม้ ท้องทุ่ง ธรรมชาติการเกิดขึ้นของสิ่งต่างๆ หรือความเชื่อทางศาสนา เช่น เรื่องบาป บุญ กฎแห่งกรรม ชาตินี้ ชาติหน้า เป็นต้น

ในพระไตรปิฎกมีหลายเหตุการณ์ที่แสดงไว้ว่าพระพุทธเจ้าทรงใช้กลอนหรือกวีเป็นสื่อในการสอนธรรมะ โดยในการสอนธรรมะของพระพุทธเจ้าด้วยวิธีการใช้เพลงธรรมะนี้ประสบความสำเร็จได้ง่าย ทำให้จิตใจอ่อนโยน เข้าใจธรรมะได้ง่ายขึ้น ดังเช่นในพระสูตรนตปิฎก ขุททกนิกาย ธนียสูตร (Dhaniya Sutta) ปรากฏบทกวีได้ตอบระหว่างคนเลี้ยงโคชื่อ “ธนิยะ” กับพระพุทธเจ้า ธนียสูตรถือเป็นต้นแบบหนึ่งของการเผยแผ่ธรรมด้วยบทกวีหรือบทเพลง ในพระพุทธศาสนาเถรวาท ซึ่งธนิยะกล่าวอวดถึงความร่ำรวยมั่งคั่งในทรัพย์สิน โค ภรรยา และครอบครัว แปลได้ว่า “โคนมกินหญ้าดี มีน้ำนมมาก มีไฟสุ่มพินตลอดคืน ภรรยาข้าก็เชื่อฟัง ฝนฟ้าจะตกหนักเพียงใด ข้าไม่หวั่นไหว” ขณะที่พระพุทธเจ้าทรงตรัสตอบด้วยถ้อยคำสั้น กะทัดรัด แปลได้ว่า “เราไม่มีเรือน ไม่มีโค ไม่มีพิน ไม่มีไฟ จิตเราหลุดพ้นจากเครื่องผูกพันทั้งหลาย ฝนจะตกมาหนักเพียงใด เราไม่หวั่นไหว” ธนิยะกับภรรยาฟังแล้วเกิดศรัทธาหันมาถือพระพุทธเจ้าเป็นสรณะ เนื้อหาดังกล่าวถูกถ่ายทอดร้อยเรียงในลักษณะ “คาถาโต้ตอบ” (poetic dialogue) จากการวิเคราะห์ของ K.R. Norman (ว่า ธนียสูตรมีลักษณะเหมือน “เพลงสอนธรรม” เพราะเป็นการสนทนาที่พระพุทธเจ้าให้ข้อคิดแก่ผู้ฟังได้ทันที จัดอยู่ในวรรณกรรมศาสนาที่เป็น “ฉันทลักษณ์” ใกล้เคียงกับลำนำหรือบทเพลงมากกว่าร้อยแก้วธรรมดา แม้ไม่ได้ขับร้องเป็นท่วงทำนอง แต่โครงสร้างของธนียสูตรมีจังหวะ สัมผัส และการโต้ตอบที่ง่ายต่อการจดจำที่ยาวนาน มีลักษณะใกล้เคียงกับบทเพลงธรรมะ หรือ “ธรรมคิตะ” ในปัจจุบัน คือ ใช้ภาษา กวีเพื่อสื่อหลักธรรมแก่พุทธบริษัท และการประยุกต์ใช้โดยพระอาจารย์ผู้สืบทอดธรรมคิตะหรือบทเพลงธรรมะล้วนชี้ให้เห็นว่า ธนียสูตร เป็นต้นเค้ามาตั้งแต่พุทธกาลของการเผยแผ่พระพุทธศาสนาด้วยบทเพลงและบทกวี (Norman, 1987-1988)

ประเด็นปัญหาในการฟังธรรมในสังคมไทยร่วมสมัย

ปัญหาที่ผู้คนในปัจจุบันพบในการฟังธรรมมีหลายประเด็น ซึ่งเกิดจากบริบททางสังคม เทคโนโลยี และวิถีชีวิตที่เปลี่ยนไป โดยสามารถสรุปได้เป็นหัวข้อสำคัญ ดังนี้:

1. คนขาดความสนใจ ไม่เห็นความสำคัญของธรรมะ หลายคนมองว่าธรรมะเป็นเรื่องไกลตัว หรือเกี่ยวข้องกับเฉพาะกับพระภิกษุ ผู้สูงอายุ หรือผู้ใกล้จะละโลก และคนรุ่นใหม่จำนวนมากให้ความสำคัญกับเรื่องโลกีย์ ความบันเทิง และสื่อออนไลน์ มากกว่าการใฝ่รู้ธรรมะ

2. ภาษาธรรมะเข้าใจยาก ธรรมเทศนาส่วนใหญ่ใช้ภาษาที่เข้าใจยาก ใช้ภาษาบาลี/สันสกฤต เมื่ออธิบายเพื่อให้ผู้ฟังเข้าใจ ผู้อธิบายมักใช้คำอธิบายเชิงธรรมชั้นสูงหรือเป็นนามธรรม ซึ่งผู้ฟังทั่วไปเข้าใจยาก หากไม่มีพื้นฐานการศึกษาธรรมมาก่อน อาจรู้สึกว่เนื้อหาที่ฟังห่างไกลหรือไม่สอดคล้องกับชีวิตประจำวัน

3. อิทธิพลของเทคโนโลยีและสื่อดิจิทัล คนรุ่นใหม่คุ้นชินกับสื่อที่เร็ว กระชับ พฤติกรรมการเสพสื่อแบบ “สั้นและเร็ว” (Short-form Content) ขัดกับธรรมชาติของการฟังธรรมที่ต้องใช้เวลาและสมาธิ ทำให้ธรรมเทศนาแบบดั้งเดิม มักถูกมองว่าน่าเบื่อ ไม่ชวนให้ติดตาม

4. ขาดสมาธิและสติในการฟัง ด้วยวิถีชีวิตที่เร่งรีบ เต็มไปด้วยความเครียด และสิ่งเร้ารอบตัวทำให้ผู้ฟังไม่สามารถจดจ่อกับธรรมะได้ หรือแม้ว่าอยู่ในสถานการณ์ สถานที่เอื้อต่อการฟังธรรมในวัดหรือผ่านออนไลน์ ก็อาจฟังแบบ ได้ยินแต่ไม่ได้ฟัง หรือได้ยินแต่ไม่เข้าใจ

5. ขาดช่องทางการฟังธรรมที่เข้าถึงง่ายและน่าสนใจ รูปแบบการเทศนาธรรมเดิมมักอยู่ในวัดและเวลาในการแสดงธรรมเทศนาที่วัดก็มักเทศน์ในเวลาที่มีวิถีชีวิตผู้คนไม่ได้เข้าไปที่วัด และแม้มีการเทศน์ผ่านออนไลน์ แต่หากไม่นำเสนอในรูปแบบที่น่าสนใจ เช่น บทเพลง การ์ตูน ภาพประกอบ คลิปสั้น ก็อาจไม่น่าดึงดูดไม่น่าสนใจพอ

6. ความเห็นห่างจากวัดและพระสงฆ์ คนรุ่นใหม่ไม่คุ้นเคยกับการเข้าวัด คิดว่าวัดไม่ใช่สถานที่สำหรับตน ไม่เคยทำบุญที่วัด หรือปฏิบัติธรรมที่วัด

การเผยแผ่หลักธรรมด้วยบทเพลง

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตฺโต) ได้แสดงธรรมบรรยายในหัวข้อ “เพลงหลักชาวพุทธ” ว่าการใช้เพลงธรรมะเพื่อการเรียนรู้และการเผยแผ่ธรรมะ ไม่จัดอยู่ในขอบเขตของความผิดศีลข้อ 7 เนื่องจากเนื้อหาในเพลงและเจตนาแห่งบทเพลงนั้นมุ่งสู่การกล่อมเกลாதองจิตใจ มิใช่เพื่อความมัวเมา จัดเป็น สื่อทางปัญญา ที่ช่วยให้สื่อสารธรรมะง่ายขึ้น สอดคล้องกับหลัก อนุโลมเทศนา พระพุทธเจ้าตรัสว่า “ตถาคตย่อมทรงสอนธรรมแก่สัตว์โดยอนุโลม ให้เข้าใจได้ตามภูมิของตน” (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: ส.สพ. (ไทย); 25/101/) เป็นหลักที่ทรงใช้ในการสอนสัตว์โลกด้วยความแยบคาย ไม่ทรงใช้ถ้อยคำที่สูงเกินไป หรือธรรมะลึกเกินสติปัญญาของผู้ฟัง แต่จะเริ่มจากสิ่งง่าย ๆ แล้วจึงค่อยนำไปสู่หลักธรรมลึกซึ้งในลำดับต่อมา การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในปัจจุบันจึงควรปรับเปลี่ยนรูปแบบให้เหมาะสมกับพฤติกรรมผู้รับสารในยุคปัจจุบัน เช่น บทเพลงธรรมะ วีดีโอคลิป และสื่อออนไลน์ ซึ่งสามารถกระตุ้นความสนใจและการมีส่วนร่วมของผู้ฟังได้ดีกว่าการเทศนาแบบดั้งเดิม บทเพลงจัดว่าเป็นศิลปะแห่งถ้อยคำและเสียงที่สามารถถ่ายทอดอารมณ์ ความหมายและคุณค่าทางสังคมได้อย่างลึกซึ้ง เพลงธรรมะจึงเป็นการนำเนื้อหาในหลักธรรมคตินิยม หรือข้อคิดเชิงพุทธ มาเรียบเรียงในรูปแบบของบทเพลงที่มีท่วงทำนองไพเราะ เข้าใจง่าย และเข้าถึงจิตใจผู้ฟังได้อย่างเป็นธรรมชาติ (ธนาวิดี จันทรรักษ์, 2553)

พระภิกษุหรือนักเทศน์จำนวนมาก มักเทศน์ด้วยภาษาธรรมะเชิงวิชาการและมีภาษาบาลี-สันสกฤตประกอบ อันเป็นหลักธรรมแสดงถึงความแม่นยำตามหลักพุทธวจนะ แต่สำหรับผู้ฟังทั่วไปโดยเฉพาะผู้ที่ไม่ได้เรียนภาษาบาลี-สันสกฤต ผู้ที่ไม่มีพื้นฐานทางธรรมะหรือไม่ได้ศึกษาพระไตรปิฎก การฟังธรรมเช่นนี้กลับเป็นอุปสรรคต่อการเข้าถึงเนื้อหา เนื่องจากเข้าใจยาก และขาดการเชื่อมโยงกับชีวิตจริงสถานการณ์จริงในบริบท

สังคมปัจจุบัน อย่างไรก็ตาม ตามหลักธรรมนั้น สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงเน้นย้ำเรื่องการเทศนาให้เหมาะสมกับภูมิปัญญา ความสามารถ และบริบทของผู้ฟัง ซึ่งเรียกว่า “อนุโลมเทศนา” นับเป็นพระเมตตาพระกรุณาธิคุณในพระสัมมาสัมพุทธเจ้า นับเป็นการเผยแผ่ธรรมะด้วยหลักเมตตา อีกทั้งอรรถกถาและคัมภีร์ต่าง ๆ ได้แสดงหลักการที่คล้ายกัน เช่น การอุปมา การเปรียบเทียบ และการใช้ถ้อยคำร่วมสมัย ซึ่งถือเป็นเครื่องมือสำคัญในการทำให้การรับรู้ในธรรมของคนฟังแจ่มชัด เข้าใจมากขึ้น การเทศนาด้วยภาษายากหรือยืดเยื้อในรูปแบบดั้งเดิม ทำให้ผู้ฟังโดยเฉพาะเยาวชน ไม่สามารถเข้าใจสารธรรมได้ดีเท่ากับการใช้สื่อร่วมสมัย

นอกจากนี้ แนวคิดการใช้เพลงธรรมะในฐานะ สื่อธรรม นั้น ตั้งอยู่บนสมมติฐานสำคัญว่า การสื่อธรรมที่ดีไม่จำเป็นต้องอยู่ในรูปแบบของการเทศนาเท่านั้น แต่สามารถปรากฏในรูปแบบ สื่อสร้างสรรค์ ที่เข้ากับพฤติกรรมผู้รับสารในแต่ละยุคสมัย โดยบทเพลงธรรมสามารถทำหน้าที่เป็น สื่อกลางแห่งธรรม (Medium of Dhamma) ที่ผสมผสานธรรมเข้ากับอารมณ์ เสียง จังหวะ ทำให้ผู้ฟังสามารถเข้าใจและจดจำหลักธรรมได้ง่ายขึ้น นอกจากนี้ในทางพระพุทธศาสนา สื่อธรรมไม่ได้จำกัดอยู่เพียงการเทศนา แต่รวมถึง กถาวัตถุ 10 หรือเนื้อหาที่เป็นประโยชน์ต่อการเจริญปัญญา เช่น เรื่องธรรมะ วินัย สันโดษ เป็นต้น หากบทเพลงมีสาระเนื้อหาเพลงที่ตั้งอยู่ในกถาวัตถุ 10 ก็สามารถนับเป็นสื่อธรรมได้ พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาแห่งการเผยแผ่โดยธรรมชาติ อันปรากฏชัดเจนในพุทธพจน์สำคัญภายหลังการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้าไม่นาน เมื่อทรงมีพระประสงค์จะเผยแผ่ธรรมะให้กว้างขวางออกไป อาทิเช่น

1. “จรถ ภิกขุเว จาริกิ พุพฺพชนิตาย พุพฺพชนสุขาย โลกานุกมปาย....” “ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย พวกเธอจงจาริกไปเพื่อประโยชน์และความสุขแก่ชนหมู่มาก เพื่ออนุเคราะห์แก่โลก...” พุทธดำรัสดังกล่าวปรากฏใน (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: ส.ส. (ไทย); 15/428/148-149) ซึ่งนับว่าเป็นข้อความสำคัญที่สุดประการหนึ่งในการแสดงเจตนารมณ์ของพระพุทธเจ้าในด้านการเผยแผ่ธรรม โดยเน้นการ “จาริก” หรือออกเดินทางเพื่อแสดงธรรมให้แก่ประชาชนทั่วไปได้รับรู้หลักธรรมคำสอนของพระองค์ ซึ่งไม่ใช่แนวทางการเก็บธรรมไว้เฉพาะในหมู่ผู้ปฏิบัติกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง หรือสงวนไว้แต่ในศาสนจักร

2. “อาทิกัลยาณัง มัชฌะกัลยาณัง ปริยสานกัลยาณัง สาทถัง สะพยัญชนัง ปะริสุทถัง ปะริปุณณัง” “ธรรมอันดีในเบื้องต้น ดีในท่ามกลาง และดีในที่สุด มีถ้อยคำอันไพเราะ มีอรรถและพยัญชนะอันสมบูรณ์” (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: อ.สตุตถ. (ไทย); 23/4/437) พุทธพจน์นี้แสดงให้เห็นหลักการเผยแผ่ธรรมะนั้นไม่ใช่เพียงเน้นที่ “เนื้อหา” เท่านั้น แต่พระพุทธองค์ทรงเน้นที่ต้องตระหนักถึง “รูปแบบ” และ “วิธีการสื่อสาร” ให้เหมาะสมกับผู้ฟังด้วย ซึ่งถือเป็นหลักการ “อนุโลมเทศนา” ที่ต่อมามีบทบาทสำคัญในการเผยแผ่ธรรมะในสังคมไทยร่วมสมัย

ความเชื่อมโยงกับเพลงธรรมะ

การจาริกเผยแผ่ธรรม มีความเชื่อมโยงกับ “บทเพลงธรรมะหรือธรรมคีตะ” พิจารณาได้ว่ารูปแบบการถ่ายทอดธรรมะมีความสำคัญ ไม่ใช่เพียงเนื้อหาธรรมะเท่านั้น แต่ต้อง

1.ใช้ถ้อยคำอันไพเราะ มีอรรถที่สื่อชัดเจน และพยัญชนะครบถ้วน เช่นเดียวกันกับบทเพลงธรรมที่บทเพลงย่อมมีทั้งท่วงทำนอง จังหวะ คำสัมผัส และเนื้อความที่สื่อสารให้เข้าใจง่าย ชัดเจน

2.บทเพลงธรรมะ สามารถจัดเป็นสื่อธรรมได้ ครบตามหลักการเหมาะสมกับการเผยแผ่ธรรมะทั้งในเบื้องต้น ท่ามกลาง และที่สุด

3. การเผยแผ่ธรรมะคีตะจึงสอดคล้องกับพุทธพจน์ด้วยเจตนา 1) เพื่อประโยชน์หมู่ชน (จาริกไปพร้อมบทเพลง) 2) สื่อสารธรรมะ งามทั้งรูปแบบและเนื้อหา 3) ง่ายต่อการทำความเข้าใจ ความซาบซึ้งในธรรมของผู้ฟัง 4) มีความสวยงามทางภาษา

ในยุคปัจจุบันนี้ แนวคิดเรื่องการจาริกธรรมเพื่อเผยแผ่ธรรมได้ขยายขอบเขตจากการเดินทางจริงสู่วงการสื่อสารสมัยใหม่ ทั้งในรูปแบบของการเทศนาออนไลน์ วิดีโอธรรมะ และโดยเฉพาะ “บทเพลงธรรม” หรือ “ธรรมคีตะ” ที่นำหลักธรรมคำสอนมาผสานเข้ากับท่วงทำนองของเสียงเพลง จนเกิดเป็น “สื่อธรรม” รูปแบบใหม่ที่เข้าถึงจิตใจของผู้คนในวงกว้าง แม้พุทธพจน์ “จรถ ภิกขเว จาริก...” มิได้กล่าวถึงบทเพลงโดยตรง แต่สามารถตีความในเชิงหลักการว่า “บทเพลงธรรม” หรือ “ธรรมคีตะ” จัดได้ว่าเป็นเครื่องมือในการ “จาริกธรรม” ที่สอดคล้องกับยุคสมัย และตอบสนองต่อเจตนารมณ์แห่งการอนุเคราะห์แก่โลกตามพระพุทธานุศาสน์ โดยเฉพาะในยุคที่ผู้คนคุ้นชินกับสื่อที่มีเสียง ท่วงทำนอง และการสื่อสารผ่านอารมณ์มากกว่าการเทศนาตามแบบดั้งเดิม

เพลงธรรมะในฐานะสื่อที่สอดคล้องกับ “อนุโลมเทศนา” ในยุคที่ผู้คนเสพสื่อผ่านโซเชียลมีเดียและแพลตฟอร์มมัลติมีเดียต่าง ๆ การใช้ เพลงธรรมะหรือธรรมคีตะ เป็นสื่อในการเผยแผ่ธรรมะ เป็นการประยุกต์หลักอนุโลมเทศนาให้เข้ากับยุคสมัยได้อย่างมีประสิทธิภาพ เนื่องจาก 1) เพลงธรรมะสามารถถ่ายทอดหลักธรรมที่ซับซ้อนให้เข้าใจง่าย จำต้องได้ในชีวิตประจำวัน มีเนื้อเพลงที่เป็นถ้อยคำที่เข้าใจง่าย ไพเราะชวนให้รับฟัง 2) ใช้ท่วงทำนองและอารมณ์ในการกระตุ้นจิตใจและศรัทธา ได้ดีกว่าการบรรยายธรรมเพียงอย่างเดียว

สิ่งเหล่านี้สะท้อนถึงการปรับรูปแบบการเทศนาให้สอดคล้องกับเจตนารมณ์ของพระพุทธเจ้าที่ทรงให้พระสาวก “จาริกไป เพื่อประโยชน์และความสุขแก่ชนหมู่มาก” และให้แสดงธรรม “งามในเบื้องต้น ท่ามกลาง และที่สุด” พร้อม “มีอรรถและพยัญชนะบริบูรณ์”

องค์ความรู้ใหม่

การเผยแผ่พระพุทธศาสนาด้วยการนำหลักธรรมคำสอนมาบูรณาการกับศาสตร์การทำเพลงก่อให้เกิดองค์ความรู้ใหม่อันเป็นการนำพุทธศาสตร์และศิลปศาสตร์ด้านเสียงเพลงมาผสานกันได้อย่างกลมกลืน และเป็นประโยชน์ในเผยแผ่พระพุทธศาสนาเถรวาทในสังคมไทยร่วมสมัย ในการสื่อสารคุณธรรมจริยธรรมแก่พุทธศาสนิกชน ดังนี้

1. การเปลี่ยนจาก “คำเทศนา” สู่ “ภาษาดนตรี” เพลงธรรมะทำหน้าที่เป็นสื่อกลางแห่งธรรม (Medium of Dhamma) ที่ถ่ายทอดหลักธรรมในรูปแบบเสียง และอารมณ์ ทำให้เข้าใจธรรมะได้ง่ายขึ้นในระดับความรู้สึก จนถึงระดับสุดตมยปัญญา โดยไม่จำกัดอยู่เพียงในรูปแบบเทศนาธรรมแบบดั้งเดิม

2. องค์ความรู้ด้านการเชื่อมโยงบทเพลงธรรมะกับชีวิตจริง เนื้อเพลงที่ประกอบด้วยหลักธรรมและเชื่อมโยงประสบการณ์ที่เกิดขึ้นจริงในชีวิตจริงของบุคคล สามารถสร้างความรู้ ความเข้าใจ กับผู้ฟังเพลง ทำให้ผู้ฟังเห็นธรรมในชีวิต

3. ลดช่องว่างระหว่าง “ภาษาธรรมะ” กับ “ผู้ฟังยุคใหม่” โดยการใช้ภาษาง่ายๆ และการเรียบเรียงที่ เชื่อมโยงกับชีวิตประจำวันในบทเพลง ช่วยทำให้ผู้ฟังเข้าใจหลักธรรมที่ซับซ้อนได้ง่ายขึ้น ลดความรู้สึกว่าธรรมเป็นเรื่องยากและห่างไกล (กัลยาณี ทองเพชร, 2563)

4. เพลงธรรมะทำหน้าที่เป็น สื่อคุณธรรม (Moral Carrier) ที่สร้างสรรค์ มีประสิทธิภาพระดับจิตสำนึก บทเพลงมีพลังในการปลูกฝังศรัทธา อุดมคติ และคุณธรรม ผู้ฟังสามารถซึมซับความหมายของธรรมะผ่านท่วงทำนอง อารมณ์ แม้จะไม่เข้าใจหลักการทางทฤษฎีโดยละเอียดก็ตาม (อรทัย ประเสริฐสิน, 2557)

5. องค์ความรู้เชิงบูรณาการระหว่างพุทธศาสนาและวัฒนธรรมร่วมสมัย ช่วยให้ศาสนาไม่หยุดนิ่งในรูปแบบเดิมแต่ปรับตัวให้รับกับสังคมยุคดิจิทัล เช่น เพลงธรรมะในค่ายเยาวชน ธรรมสัญจร เพื่อส่งเสริมจริยธรรม คุณธรรมอย่างสร้างสรรค์

สรุป

บทความวิชาการนี้นำเสนอแนวคิดและหลักการการบูรณาการบทเพลงธรรมะในฐานะสื่อสร้างสรรค์เพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในยุคปัจจุบัน โดยยึดหลักพุทธจริยธรรมเป็นหลัก ร่วมกับศาสตร์ด้านดนตรีและการสื่อสารสมัยใหม่ ทั้งนี้พบว่าเพลงธรรมะไม่เพียงเป็นเครื่องมือในการสื่อสารหลักธรรมให้ง่ายขึ้น แต่ยังสามารถเป็นสะพานเชื่อมระหว่าง “หลักธรรมในคัมภีร์” กับ “ชีวิตจริงของผู้คน” ได้อย่างลึกซึ้ง บทเพลงธรรมะจัดเป็นรูปแบบของ “ธรรมคិតะ” ที่สอดคล้องกับหลักการอนุโลมเทศนา ไม่ขัดต่อพระวินัย หากบทเพลงนั้นมีเนื้อหาในบทเพลงหรือเนื้อเพลงที่มีเจตนาเพื่อพัฒนาจิต มิใช่เพื่อความบันเทิงชั่ววูบ แสดงได้ว่าเพลงธรรมะสามารถเป็นสื่อแห่งปัญญาได้ หากผู้ฟังมีเจตนาในการเรียนรู้ธรรมะอย่างแท้จริงย่อมสามารถช่วยให้ผู้ฟังเชื่อมโยงธรรมะจากบทเพลงกับชีวิตได้ชัดเจนและเข้าใจธรรมยิ่งขึ้น

การบูรณาการเพลงธรรมะก่อให้เกิดองค์ความรู้ใหม่ที่เอื้อต่อการเผยแผ่ธรรมะ นั่นคือ การกล่อมเกลาจิตใจด้วยธรรมะผ่านศิลปะทางบทเพลง และการสร้างแรงจูงใจด้านศีลธรรมผู้คนในสังคมไทยร่วมสมัย ศึกษาพระพุทธรูปศาสน์อันเป็นการเรียนรู้อย่างยั่งยืนไม่จำกัดอายุ วัย เพศ ด้วยเหตุนี้ การส่งเสริมการใช้บทเพลงธรรมะตามหลักการส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรม จึงเป็นแนวทางที่ควรได้รับการสนับสนุนอย่างจริงจัง เพื่อให้พระพุทธรูปศาสน์ยังมี ยังอยู่ในใจผู้คน และสามารถดำรงอยู่ในสังคมยุคใหม่อย่างสง่างามและทรงพลัง

บรรณานุกรม

- กัลยาณี ทองเพชร. (2563). พุทธศาสนากับการใช้สื่อเพลงเพื่อพัฒนาคุณธรรมในเด็กวัยเรียน. *วารสารวิชาการ ครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี*. 17(1), 45-59.
- จินตนา ดำรงเลิศ. (2533). *วรรณกรรมเพลงลูกทุ่ง: ขนบธรรมเนียมประเพณี ค่านิยมและการดำเนินชีวิตของชาวชนบทไทย*. กรุงเทพฯ: สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ธนาวดี จันทร์อยู่. (2557). บทเพลงกับการเผยแผ่พระพุทธรูปศาสนาในยุคไทยแลนด์ 4.0. *วารสารพุทธศาสนศึกษา มหาวิทยาลัยนเรศวร*. 16(2), 95.
- พระครูปลัดชาลิน กตปุญโญ และพระครูวินัยธรมานะ หิริธมโม. (2565). การเผยแผ่พระพุทธรูปศาสนาของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน. *วารสารสหวิทยาการปริทรรศน์*. 5(2), 47-57.
- พระพรหมคุณาภรณ์. (ป.อ.ปยุตโต). (2555). *พุทธธรรมฉบับปรับปรุงขยาย*. กรุงเทพฯ: มูลนิธิพุทธธรรม.
- พระมหาณรงค์ จิตตโสภณ. (2547). *พุทธศาสนากับการพัฒนา: วิชาการพุทธศาสนากับสังคมศาสตร์*. กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระมหาสาคร ศรีดี. (2545). *วิเคราะห์หลักพุทธจริยธรรมที่ปรากฏในเพลงพื้นบ้านจังหวัดสุพรรณบุรี: ศึกษาเฉพาะกรณีเพลงอีแซว*. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหิดล.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- มหามกุฏราชวิทยาลัย. (2543). *อรรถกถาอังคุตตรนิกาย ตักกนิบาตฎีกา*. (แปล) พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพฯ: มหามกุฏราชวิทยาลัย.
- อรัญญ์ ประเสริฐสิน. (2557). การใช้เพลงธรรมะเพื่อการเรียนรู้ของเยาวชน. *วารสารศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร*. 16(2), 88-101.
- Norman K.R. (1987-1988). The Dhaniya-sutta of the Sutta-nipata. *Journal of the Dept of Pali (University of Calcuta)*. 4(-), 10-18.